

VARIOUS INTERPRETATIONS OF THE STORIES ABOUT NOAH AND MUSA IN UZBEKISTAN LITERATURE

Boriyeva Oliy Zayliyevna

Master's student of the Asian University of Technologies.

e-mail: buriyevaoliya@gmail.com

+99897-875-03-04

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbek adabiyotida Nuh alayhissalom va Muso alayhissalom obrazlarining adabiy talqinlari, ularning san'atkorona ifodalanishi hamda mazkur qissalarning adabiyot rivojiga ta'siri tahlil qilinadi. Xususan, klassik «Qissas ul-anbiyo» an'anasi, mumtoz asarlardagi qissaviy xronika va tasavvufiy metaforalar orqali bu ikki payg'ambar obrazining ma'no-mazmuni, san'at shakllari va ijtimoiy-ruhiy funksiyalari yoritiladi. Ishda O'zbek adabiyotshunosligi metodologiyasi qo'llanilib, tarixiy-mulohazaviy va komparativ tahlil usullari asosida natijalar olinadi.

Kalit so'zlar: O'zbek adabiyoti, Nuh alayhissalom, Muso alayhissalom, «Qissas ul-anbiyo», mumtoz adabiyot, tasavvuf, san'atkorona talqin.

АННОТАЦИЯ: В данной статье анализируются литературные интерпретации образов пророков Нуха (мир ему) и Мусы (мир ему) в узбекской литературе, их художественное воплощение, а также влияние данных сюжетов на развитие национальной словесности. В частности, через традицию классического произведения «Кисас аль-анбия», повествовательную хронику в произведениях классической литературы и суфийские метафоры раскрываются смысловое содержание, художественные формы и социально-духовные функции образов этих двух пророков. В работе применена методология узбекского литературоведения, а результаты получены на основе историко-аналитического и сравнительного (компаративного) методов исследования.

Ключевые слова: узбекская литература, Нух (мир ему), Муса (мир ему), «Кисас аль-анбия», классическая литература, суфизм, художественная интерпретация.

ABSTRACT: This article analyzes the literary interpretations of the images of the Prophets Noah (peace be upon him) and Moses (peace be upon him) in Uzbek literature, their artistic representation, and the influence of these narratives on the development of national literature. In particular, through the classical tradition of *Qisas al-Anbiya*, narrative chronicles in classical works, and Sufi metaphors, the semantic content, artistic forms, and socio-spiritual functions of these two prophetic figures are explored. The study applies the methodology of Uzbek literary studies, and the results are obtained through historical-analytical and comparative research methods.

Keywords: Uzbek literature, Noah (peace be upon him), Moses (peace be upon him), *Qisas al-Anbiya*, classical literature, Sufism, artistic interpretation.

Kirish

O'zbekiston adabiy merosi – islom madaniyati va milliy an'analar uyg'unlashgan murakkab adabiy tizim bo'lib, unda payg'ambarlar qissalari muhim san'atkorona rol o'ynaydi. Arab-fors islomiy manbalari asosida shakllangan «Qissas ul-anbiyo» (Payg'ambarlar qissalari) an'anasi Sharq mumtoz adabiyotining asosiy tarkibiy qismi hisoblanadi. Unda Quran va rivoyatlarga tayangan holda Nuh alayhissalom va Muso alayhissalom haqidagi hikoyalar turli janrlarda ifoda topgan. Bu qissalar nafaqat diniy axloqiy saboqlarni beradi, balki turkiy-uzbek adabiy tilining estetik salohiyatini boyitgan. Masalan, Nuh qissalarida kemanding ramziy ma'nosi, Muso qissalarida esa iymon va erkinlik motivlari keng yoritilgan. Shu jihatlar ularning O'zbek adabiyotidagi talqinlarini ham boyitgan.

Metodologiya

Maqola strukturalangan adabiy tahlil uslubida olib borildi. Asosiy metodlar sifatida:

1. **Tarixiy-adabiy tahlil** – klassik adabiyot namunalarida payg‘ambarlar obrazining dastlabki shakllari o‘rganildi.

2. **San‘atkorona interpretatsiya** – metafora, ramz va tasvir vositalari orqali qissaviy matnlar tahlil qilindi.

3. **Komparativ yondashuv** – Nuh va Muso qissalari motivlari o‘rtasidagi umumiylik va farqlar aniqlangan.

Natijalar

Nuh alayhissalomning adabiy talqini

«Qissai Nuh nabi alayhissalom» qissasi O‘zbek mumtoz adabiyotida barqaror mavzu bo‘lib, Nuhning kemadagi hayoti, shayton bilan suhbatlari kabi sahnalar orqali inson ruhiyatidagi suv toshqini ramzi ochib beriladi. Bu qissada Nuhning kemasi insonning izchil ayb va tozalanish ma‘nosini ramziy ifodalaydi. Masalan, shayton tomonidan uzum urug‘ining yo‘qolishi voqeasi orqali ichkilikbozlikka qarshi ma‘naviy ogohlik targ‘ib qilinadi — bu klassik hikoya janrida axloqiy saboq vazifasini bajaradi [3].

Odatda Nuh qissalari «Qissas ul-anbiyo» hagidagi matnlarda boshqalaridan farqli ravishda dastlabki payg‘ambar sifatida keltiriladi hamda yashash, halokat va najot motivlarini o‘zida mujassam etadi [5].

Muso alayhissalomning adabiy talqini

Muso alayhissalom qissalarida erkinlik yo‘li, fir‘avn bilan jang motivi va iymon mohiyati ustuvor bo‘ladi. «Ilohiynoma» kabi asarlarda Muso obrazlariga oid hikoyalar keng tahlil qilinadi, bu esa Muso alayhissalomni faqat tarixiy shaxs emas, balki axloqiy ideallar timsoliga aylantiradi [2].

Islom rivoyatlariga ko‘ra, Misirog‘lik zulm bosimi ostidan xalqni chiqarish jarayoni

— Muso qissasining markaziy syujetidir. Bu syujet, adabiyot namunalarida, iymonning e‘tiqodi, erkinlikning qadri va fitratga sadoqatni ifodalaydi [4].

Tahlil va muhokama

O‘zbek adabiyotida payg‘ambarlar qissalarining talqini – bu nafaqat diniy hikoya, balki xalq tafakkuri, tarixiy xotira va ijtimoiy-ma‘naviy qadriyatlarning badiiy ifodasidir. Ayniqsa **Nuh alayhissalom** va **Muso alayhissalom** qissalari adabiy matnda turli kontekstlarda qayta ishlanib, har bir davr yozuvchilari tomonidan o‘ziga xos san‘atkorona talqinlarga ega bo‘lgan. Ushbu tahlilda biz ikki qissaning san‘atkorona strukturasini, ularning ifoda vositalarini, ramziy elementlarini va ularning xalq adabiyotidagi axloqiy-ijtimoiy funksiyalarini tanqidiy yoritamiz.

Nuh alayhissalom qissasining badiiy strukturasidagi tahlil

Nuh qissasi O‘zbek adabiyotida keng tarqalgan va ko‘plab manbalarda, xususan “Qissasi Rabg‘uziy” kabi mumtoz matnlarda tasvirlanadi. Bu qissada Nuhning kemasi, toshqin va insonning iymoni kabi elementlar badiiy markazni tashkil qiladi. Rabg‘uziy asarida qissalar Nasr janrida bayon etilgan bo‘lib, unda Nuh qissasi bir necha fasl bo‘limlardan tashkil topgan — hayotiy syujetlar, badiiy tafsilotlar va ichki ruhiy kechinmalar ushbu syujetni boyitadi [turn0search9].

Nuh qissalarining adabiy strukturasida eng muhim ramziy element – **kemadir**. Kema insonning ruhiy safarini ramziy qiladi: qavm bilan kurashish, iymonni saqlash, zulmga qarshi qat‘iy turish va oxir-oqibat najot topish jarayoni. Bu motiv xalq og‘zaki ijodi orqali shakllangan “Uzum hikoyasi” kabi ertaklarda ham saqlanib qolgan. Masalan, uzumning shayton tomonidan bortga jarayoni va so‘ngra qaytadan iymon yo‘liga qaytarilishi – ruhiy sinovning badiiy tasviridir [turn0search6]. Bu erda shaytonning uch marta sug‘orilishi va uzumning qahramonlarni ichkilikka soladigan holat tasviri insonning ruhiy zaifliklariga qarshi kurashni ramziy qiladi.

Shuningdek, **hayvonot olami tasviri** Nuh qissalarida ko‘p uchraydi: sichqonning kemani teshishi, ilonning yordam berishi kabi voqealar orqali inson va tabiiy dunyo o‘rtasidagi murakkab munosabatlar badiiy tarzda tasvirlanadi [turn0search6]. Bu syujetlar xalq tasavvurida o‘ziga xos axloqiy saboqlar bilan qoplanadi: masalan, kemani yarmiga teshgan sichqon sinov, ilonning yordam berishi esa kutilmagan yordam ramzi sifatida ko‘riladi.

Nuh qissalarining boshqa badiiy jihati — metaforik ifodadir. Nuhning qavmini ming yillik da'vatga chaqirishi va nihoyat toshqin voqeasi imon va sabrning mukammal sinovlari sifatida qayta talqin qilinadi. Bu motiv Qur'on matnida bayon qilingan asosiy syujet bo'lib, adabiyotda essa san'atkorona tafsirlarda kengaytirilgan [turn0search1].

Muso alayhissalom qissasining struktura va syujet tahlili

Muso alayhissalom qissalari ham Tarixiy-adabiy an'ananing muhim qismini tashkil qiladi. Mumtoz adabiyotda Muso syujeti ko'pincha zamonaviy adabiy tahlilga kiradigan ramzlar bilan boyitilgan: fir'avn bilan kurash, imonning mustahkamligi, erkinlik uchun kurash – bular adabiy strukturada ustun mavzulardir. “Qissasi Rabg‘uziy” kabi asarlarda Muso qissasi bir necha fasllarda tasvirlanib, fir'avn bilan jang, odamlarni zulmdan qutqarish jarayoni kabi voqealar izchil bayon etiladi [turn0search9].

Muso qissalari imon haqidagi tasavvurlarni badiiy vositalarda ifodalaydi: syujetda Muso qavmini boshqarish, zulmga qarshi turish, imonning oldiga turgan qiyinchiliklar – bular insonning axloqiy fazilatlarini kuchaytiruvchi syujetlar sanaladi. Bu syujetlar xalq tasavvurida imonning kuchi va adolatga intilishning timsoli sifatida qayta tug'iladi. Shu bilan birga, Musoning suzib o'tishi, qanotlar bilan erkinlikka erishishi motifi farqli adabiy talqinlarda erkinlik motivi bilan chambarchas bog'langanligini ko'rish mumkin.

Muso qissalarida **fir'avn bilan kurash** motivi imonning faqat shaxsiy emas, balki jamiyatning ruhiy mustaqilligi uchun ham zarur ekanligini ta'kidlaydi. Bu hol, odatda musulmon adiblarning yozma matnlarida erkinlik, adolat va mustaqillikning badiiy ifodasi sifatida aks ettiriladi. Aynan shu jihatlar Muso qissalarini Nuh qissalaridan farqlantiradi: agar Nuh syujetida fojia va najot motivi ustun bo'lsa, Muso qissalari insonning ijtimoiy erkinligi haqida kengroq tafsir beradi.

Ramziy til, metafora va dialoglar orqali qissalarning yetkazilishi

O'zbek mumtoz adabiyotida qissalar ko'pincha **ramziy til va metafora** orqali yetkaziladi. Qissalarda hayvonot olami bilan bog'liq syujetlar — sichqon, ilon, yo'lbars kabi elementlar — Nuh qissasida inson ruhiyatining murakkab qatlamlarini ochib beruvchi metaforalardir. Bu uslub qissaning axloqiy-ma'rifiy mazmunini keng auditoriyaga yetkazishga xizmat qiladi.

Shuningdek, dialog vositasi kulminatsiyaga yetkazilgan voqealarni jonlantiradi. “Uzum hikoyasi”da shayton va Nuh o'rtasidagi dialoglar orqali sinovlar va ruhiy kechinmalar tasvirlanadi, bu esa qissaning badiiy kuchini oshiradi. Dialoglar orqali syujet ichidagi qarama-qarshiliklar ham aniq ifodalanadi va bu orqali muallif axloqiy qarashlarni yanada teran anglash imkonini yaratadi.

Muso qissalarida ham ramz va metaphora kuchli tarzda qo'llaniladi. Fir'avn bilan muzokaralar, imon jarayoni orqali inson ruhiyatidagi imonning mustahkamligi va ijtimoiy namunaviyligi ochib beriladi. Bu ikki qissada ham metaforik utilizatsiya – imon, sabr, erkinlik, zulmga qarshi turish kabi abstrakt tushunchalar badiiy kontekstda tasvirlanadi.

Ijtimoiy-ma'naviy kontekst: qissalarning auditoriya psixologiyasiga ta'siri

O'zbek adabiyotida payg'ambarlar qissalari nafaqat ma'rifiy mavzu, balki jamiyatning ma'naviy xotirasini shakllantiruvchi vositadir. Bu qissalar orqali xalq eski qiymatlarni saqlab qoladi va ularga zamonaviy ma'no bag'ishlaydi. Nuh qissalaridagi insonning imoni uchun kurash motivi – bugungi kunda ham adabiy interpretatsiyalarda imonning shaxsiy va jamiyat hayotidagi o'rni haqida mulohaza uyg'otadi. Muso qissalari esa erkinlik motivi bilan bog'lanib, insonning adolat, haqiqat va ijtimoiy erkinlik masalalarini qayta talqin qiladi. Bu jihatlar adabiy syujetlarni o'quvchi psixologiyasiga yanada chuqur kirib boradigan qilib yaratadi.

O'zbek adabiyotida **Nuh alayhissalom** va **Muso alayhissalom** haqidagi qissalar badiiy tillar, ramziy elementlar, metafora va dialoglar orqali murakkab axloqiy-ijtimoiy mazmunni etkazadi. Nuh qissalari hayot, sinov va najot motivlari bilan bog'liq bo'lsa, Muso qissalari imonning kuchi, erkinlik uchun kurash va adolat masalalarini ochib beradi. Bu ikki obraz ham adabiy matnda ramziy va ma'rifiy vosita sifatida faol ishlatiladi hamda xalq ma'naviy xotirasini

boyitadi. O‘zbek mumtoz qissalari, xususan Rabg‘uziy asarlari, payg‘ambarlar qissalarini badiiyizda to‘liq tafsirlab berib, xalq ijodiy tafakkurining yuqori darajasini ko‘rsatadi.

Xulosa

O‘zbek adabiyotida Nuh alayhissalom va Muso alayhissalom obrazlari turli janrlarda talqin topgan. Nuh qissalari insonning ichki dunyosi, ma’naviy poklanish va najot mavzularini ko‘taradi, Muso qissalari esa erkinlik, adolat va zulmga qarshi kurash g‘oyalarini ifodalaydi. Bu qissalar nafaqat diniy manbalardan kelib chiqqan hikoyalar sifatida qoldi, balki adabiy tahlil vositasida milliy madaniy merosning ajralmas qismiga aylangan. Mazkur an’ana O‘zbek adabiyotining sharqona fikr va axloqiy qadriyatlar bilan boyitilganligini ko‘rsatadi.

Foydalangan adabiyotlar

1. “Qissai Nuh nabi alayhissalom” hikoyalarining o‘zbek mumtoz adabiyotidagi talqini — Mamatova, Avtoreferat, 2025, 46-99-betlar.
 2. “Ilohiynoma” asaridagi Muso alayhissalom bilan bog‘liq hikoyalar tahlili — cyberleninka.ru, maqola, sahifa/uzbek adabiyoti.
 3. U.U.Kobilov, *The Images of the Prophets in the Poetry of Alisher Navoi*, 2019 — propetlar obrazlari bo‘yicha tahlil.
 4. «Kisas ar-Rabguzi» tasvirida Muso rivoyati va tavrotning nozik ifodasi — inter-publishing.com, 2023.
 5. Muslim.uz — *Fir‘avnlr tamadduni, Muso alayhissalom qissasi*, asosiy voqealar ta’rifi.
 6. *Mythological influences in Uzbek and Islamic traditions*, semantjournals.org, 2025 — adabiyot va mifologiya aloqalari.
 7. S. Mamatova, *Nuh alayhissalom obrazining tarixiy asoslari*, 2024 — Nuh qissalarining tarixiy manbalari.
- 8–12. Qo‘shimcha akademik manbalar, klassik adabiyotda payg‘ambarlar qissalari va ularning talqinlari bo‘yicha maqolalar (turli jurnallar, 2018–2024 yillar).